

NADANÝ ŽÁK

IDENTIFIKACE A INDIVIDUALIZACE JEHO VZDĚLÁVÁNÍ

Mgr. Marek Khýr

marek.khyr@seznam.cz

Nadaný žák - identifikace a individualizace jeho vzdělávání

- spolupráce a kompetence PPP a školy v péči o nadané a mimořádně nadané žáky
- zkušenosti s individualizací vzdělávání nadaných žáků (obohacování, akcelerace), realizace IVP
- spolupráce pedagoga s nadaným dítětem a jeho rodiči - aspekty formování se pojetí u nadaného dítěte
- rizika vyplývající z osobnostních charakteristik nadaných dětí, rizika školní demotivace a podvýkonnosti
- problematika „dvojí výjimečnosti“
- bariéry rozvoje nadání v rodině a ve škole
- možnosti průběžné pedagogické diagnostiky nadaného žáka (pozorování a hodnocení učitele, využitelnost posuzovacích škál s příklady)

Nadaný žák - identifikace a individualizace jeho vzdělávání

Příklady z poradenské praxe v pedagogicko-psychologické poradně

Chlapec 12 r., 7. r., IQ 135

- Značné potíže se soustředěním ve vyučování,
- často nesleduje průběh vyučování,
- má (dle učitelů) nevhodné dotazy a poznámky,
- dle rodičů vyžaduje od učitelů informace, které oni nemají – učitelé mu nedokážou odpovědět,
- na vysvědčení s prospěchem 2 a 3

Nadaný žák - identifikace a individualizace jeho vzdělávání

Příklady z poradenské praxe v pedagogicko-psychologické poradně

Chlapec 9 r., IQ 145

- výrazné projevy malé sebedůvěry a sebehodnocení
- úzkostný
- velké obavy, aby neudělal chybu
- velmi intenzivní emocionální vazba na mladšího bratra
- problémy se začleněním mezi vrstevníky

Nadaný žák - identifikace a individualizace jeho vzdělávání

Příklady z poradenské praxe v pedagogicko-psychologické poradně

Děvče 6 r., 2. tř., IQ 155

- problémy v komunikaci s učitelkou MŠ
- odmítala se účastnit společných pracovních činností
- dožadovala se individuálních aktivit s učitelkou
- učitelkami hodnocena jako vzdorovitá, nepodřídivá
- v 5 letech již plynule četla, zvládala počty na úrovni druháka
- problémem její pečlivost až perfekcionismus (sama na sebe má velké požadavky)
- v kolektivu na ZŠ stojí stranou, nerozumí si se spolužáky

Nadaný žák - identifikace a individualizace jeho vzdělávání

Příklady z poradenské praxe v pedagogicko-psychologické poradně

Chlapec 9 r., 4. tř., IQ 132

- výchovné problémy
- problémy se začleněním do kolektivu třídy
- problémy s respektováním školních pravidel
- v případě emočního rozrušení i nezvladatelné afekty
- u dětí neoblíbený
- pro spolužáky reaguje nepřiměřeně, nerozumí mu
- když se cítí ublížený, napadá slovně i fyzicky spolužáky
- ve vyučování spíše pomalý – zejména při psaní, nestíhá práci,
- někdy dává najevo svůj nezáměr,
- nepořádný

Legislativa

- **Zákon č. 561/2004 Sb.**, o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), v platném znění (§16 – 19)

<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2004-561#cast1>

- **Vyhláška č. 27/2016 Sb.** o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných, v platném znění (zejména část IV./§27-31)

<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2016-27#cast4>

Vyhláška č. 27/2016 Sb. o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných, v platném znění (zejména část IV./§27-31)
<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2016-27#cast4>

Nadaný a mimořádně nadaný žák

- (1) Za **nadaného žáka** se pro účely této vyhlášky považuje především **žák, který při adekvátní podpoře vykazuje ve srovnání s vrstevníky vysokou úroveň v jedné či více oblastech rozumových schopností, v pohybových, manuálních, uměleckých nebo sociálních dovednostech.**
- (2) Za **mimořádně nadaného žáka** se pro účely této vyhlášky považuje především **žák, jehož rozložení schopností dosahuje mimořádné úrovně při vysoké tvořivosti v celém okruhu činností nebo v jednotlivých oblastech rozumových schopností, v pohybových, manuálních, uměleckých nebo sociálních dovednostech.**

Vyhláška č. 27/2016 Sb. o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných, v platném znění (zejména část IV./§27-31)
<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2016-27#cast4>

(3) Zjišťování mimořádného nadání včetně vzdělávacích potřeb žáka provádí školské poradenské zařízení ve spolupráci se školou, která žáka vzdělává.

Pokud se nadání žáka projevuje v oblastech pohybových, manuálních nebo uměleckých dovedností, vyjadřuje se školské poradenské zařízení zejména ke specifikům žákovy osobnosti, která mohou mít vliv na průběh jeho vzdělávání, a **míru žákova nadání zhodnotí odborník v příslušném oboru**, jehož odborný posudek žák nebo zákonný zástupce žáka školskému poradenskému zařízení poskytne.

Vyhláška č. 27/2016 Sb. o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných, v platném znění (zejména část IV./§27-31)
<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2016-27#cast4>

- (4) Pro nadané žáky může ředitel školy **vytvářet skupiny**, ve kterých se vzdělávají **žáci stejných nebo různých ročníků školy v některých předmětech**.
- (5) Nadaným žákům lze v souladu s vývojem jejich školních dovedností **rozšířit obsah vzdělávání nad rámec stanovený příslušným vzdělávacím programem** nebo umožnit **účast na výuce ve vyšším ročníku**.
- (6) Nadaní žáci se mohou se souhlasem ředitelů příslušných škol současně **vzdělávat formou stáží v jiné škole** stejného nebo jiného druhu.

Vyhláška č. 27/2016 Sb. o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných, v platném znění (zejména část IV./§27-31)
<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2016-27#cast4>

§ 28 = Individuální vzdělávací plán mimořádně nadaného žáka

- (1) Vzdělávání mimořádně nadaného žáka se může uskutečňovat podle individuálního vzdělávacího plánu, který vychází ze školního vzdělávacího programu příslušné školy, závěrů psychologického a speciálně pedagogického vyšetření a vyjádření zletilého žáka nebo zákonného zástupce žáka.
- (2) Individuální vzdělávací plán je závazným dokumentem pro zajištění vzdělávacích potřeb mimořádně nadaného žáka a je součástí dokumentace žáka ve školní matrice.

...

§ 30-31 = Přerazení do vyššího ročníku

Účel pedagogické diagnostiky nadání

Nominace / prediagnostika nadání:

- k samotné identifikaci nadání
- jako součást komplexní diagnostiky nadání (ve spolupráci pedagoga, psychologa a rodičů)

Vlastní pedagogická péče o již identifikovaného nadaného žáka (průběžné vyhodnocování efektivity poskytované podpory)

Nominace > informační zdroje

Pozorování při hře a organizované činnosti ve vyučování i mimo (přestávky, školní akce – výlety, exkurze)

Rozhovor se žákem

Posuzovací škály projevů nadání žáka ve vyučování i mimo vyučování

Hodnocení žáka a jeho výkonů **dalšími odborníky** (jiní učitelé, vychovatelé, vedoucí volnočasových aktivit)

Analýza výkonů žáka:

Didaktické testy a úlohy s rozбором jejich řešení žákem

Vyřešené učební úlohy

Slohové práce - referáty - projektové výstupy - prezentace

Analýza výkonů žáka:

školní hodnocení
(nejen známky)

Analýza výkonů žáka:

výsledky školních a mimoškolních soutěží

Produkty -

výtvarné projevy a zápisky v sešitech – kresby či schémata
(nejen ve výtvarné výchově)

Výsledky

sociometrického šetření

Možnosti pedagogické diagnostiky nadání

Výhoda na straně pedagoga –

- možnost pozorovat a sledovat žáka **průběžně a dlouhodobě**
- v rozmanitých výukových i přirozených (nevýukových) situacích
- jako **přirozená a nedílná** součást pedagogické práce

Cíle pedagogické diagnostiky nadání

- Silné (> posilovat) i slabé stránky (> rozvíjet)
- Informace vztahující se k druhu a míře nadání
- Významné faktory pro rozvoj nadání (rodinné prostředí, vnitřní motivace k učení, motivace k podávání vysokého výkonu, emoční a psychosociální charakteristiky, metakognice, paměť)
- Specifické schopnosti
- Zájmy
- Případné handicap (VPU, ADHD, projevy PAS?, zdravotní handicap, znevýhodněné sociokulturní rodinné prostředí)

Aspekty pedagogické diagnostiky nadání

Vysoké nadání se automaticky nespojuje s vynikajícím prospěchem!

Ne každý nadaný žák má samé jedničky.

Ne každý „jedničkář“ je nadaný.

Aspekty pedagogické diagnostiky nadání

Nadaný se (ve škole) **nemusí projevovat** jako žák/dítě s nadáním.

Nadaný žák může své nadání **skrývat**.

? okolnosti ne/přijetí kolektivem

? ochota odlišovat se – „síla osobnosti“

? ne/uspokojení ve škole > seberealizace v samostudiu nebo rámci jiných zájmových volnočasových aktivit

Možné projevy nadaného žáka ve výuce I.

Rychlé vykonávání úkolů

Velká aktivita

– pokud žák není vyvolán, neustále vykřikuje

Hyperaktivita

– hlavně v případě, že už úkol vyřešil a čeká na ostatní

Možné projevy nadaného žáka ve výuce II.

Nespokojenost, když se řekne výsledek, a on ještě svůj úkol nedokončil

Neochota přerušit činnost, do které se zahloubal

Smysl pro přesnost, chápání slov v jejich pravém smyslu

Rychlé chápání a učení se

Možné projevy nadaného žáka ve výuce III.

Pragmatismus ve výkonu

(psaní jen toho nejnutnějšího, psaní pomocí zkratek, neochota psát odpovědi – postup a zkoušky správnosti, vymalovávání, kreslení)

Obliba komplikovanosti

(zkomplikování úkolu pro větší zajímavost)

Čtení pod lavicí

Možné projevy nadaného žáka ve výuce IV.

Kladení otázek

Nezvyklé vědomosti z některých oblastí

Neochota k rutinním činnostem (opakované čtení stejného textu, pravopisná a krasopisná cvičení, procvičování a opakování)

Pozor! - všimát si také žáků, kteří mohou být rovněž nadaní, ačkoliv bychom to u nich nepředpokládali - např.:

žáci
demotivovaní,
frustrovaní
(nízké školní
nároky, školní
klíma, vztahy ve
třídě)

žáci "rebelanti," -
provokující

sociálně
izolovaní
(na okraji
kolektivu)

Hyperaktivní a
nepozorní

Tzv.
"denní snílci"

Pozorování a rozbor projevů žáka (1)

při seznamování se s novou učební látkou

rychlost vhledu zvláště do složitějších a obtížnějších částí učební látky

vlastní aktivita žáka - odpovědi na otázky učitele nebo vlastní dotazy na učitele, poznámky, účast v diskusi

projevená šíře a kvalita znalostí získaných z vlastní iniciativy nezávisle na škole

Pozorování a rozbor projevů žáka (2)

při aplikaci, upevňování a nácviku učební látky

počet opakování potřebný ke zvládnutí intelektuálních operací
(zde také ale podstatná role paměti)

počet a druh chyb
(odlišení chyb z nepochopení a chyb náhodných)

délka efektivní domácí přípravy potřebná ke zvládnutí učiva

Pozorování a rozbor projevů žáka (3)

při ústním zkoušení

časté a kvalitní vlastní správné formulace ve srovnání s přejetými

analogie přirozeného experimentu: postupné zvyšování obtížnosti otázek ke zjištění, do jaké úrovně je žák schopen aplikovat učební látku a kombinovat naučená pravidla

využití odstupňovaně rostoucí pomoci učitele při odpovídání na složitější otázky pro žáka

celkově zvládnutý rozsah učební látky

prokazování znalosti vzájemných vztahů jejích částí

rozsah a přesnost „odborného“ slovníku žáka

Pozorování a rozbor projevů žáka (4) při písemném zkoušení (didaktické testy)

Umožňuje snadnější srovnání ve třídě i v rámci ročníku

Výkony v těchto zkouškách korelují s výkony v inteligenčních testech tím více, čím více zkoušky obsahují relativně nové úkoly

– tj. takové, při jejichž řešení je třeba uplatnit schopnosti nebo aplikovat poznatky na nové situace (tzn. vyžadují vzdálenější a složitější aplikaci učební látky)

Úroveň tvořivosti a divergentního myšlení

promítá se zejména do výkonů a odpovědí na širší otázky problémového charakteru

Např.

- ✓ dobře formulovaná témata slohových prací,
- ✓ úkoly v praktikách a cvičeních,
- ✓ úkoly z „olympiád“ samostatně řešené žákem,
- ✓ vlastní domácí projekty žáka
- ✓ nebo projekty a výsledky v oblasti mimoškolních a volnočasových aktivit

Bariéry rozvoje nadání ve škole

Nevhodné přístupy a metody.

Ideální učitel pro (nejen) nadané žáky

Základní předpoklad u učitele:

schopnost pozitivně přistupovat

k mimořádně nadaným žákům – tzn.:

- akceptovat a respektovat jejich potřeby a zájmy
- být pružný a otevřený pro změny ve škole – třídě – v učebních metodách a postupech – v osobních vztazích učitel-žák

Bariéry rozvoje nadání ve škole

Nevhodné přístupy a metody.

Ideální učitel pro (nejen) nadané žáky

- učitel nemusí být sám intelektově vysoce nadprůměrný, aby byl pro nadané děti dobrým učitelem!
- obdobně platí i pro kreativitu
- podstatnější než vlastní vysoký intelekt a kreativita učitele je to, aby **dokázal ocenit a povzbuzovat tvořivé nápady a postupy svých žáků**
- dobře ovládat **metody práce vhodné pro nadané žáky**
- dokázat se **vcítit do psychiky a možností svých žáků**
- vysoce ceněné jsou schopnosti **ocenění a tolerance k nezvyklým řešením/nápadům/projevům**

Bariéry rozvoje nadání ve škole

Nevhodné přístupy a metody.

Čeho by se měli učitelé při práci s nadanými dětmi vyvarovat?

„Intelektově nadaný žák jako pomocník“

Když dokončí svoji práci dříve než ostatní, dostává za úkol ve zbývajícím čase pomáhat slabším spolužákům.

Nejsou jen negativa – do určité míry **učí altruismu** a současně si NŽ při vysvětlování učiva spolužákům **cvičí vlastní myšlení**.

Avšak je **chybou, pokud se jedná téměř o jedinou aktivitu navíc**, kterou učitel NŽ umožní.

Úkolem učitele je rozvoj schopností a nadání všech žáků, nikoli pouze podpora slabších žáků, navíc se zneužitím těch nadanějších.

Nadaný žák má také **právo na širší spektrum činností, které podporují a rozvíjejí jeho schopnosti**.

Bariéry rozvoje nadání ve škole

Nevhodné přístupy a metody.

Čeho by se měli učitelé při práci s nadanými dětmi vyvarovat?

„Nepřiměřeně vysoká očekávání“

I přes svoje nadání zůstává NŽ také jen člověkem, který má **právo na své chyby a mínusy.**

Svých školních úspěchů dosahuje nejen díky svým přirozeným intelektovým dispozicím, ale také díky své poznávací aktivitě, kterou zaměřuje na získávání informací o okolním světě.

Občasné **neúspěchy jsou přirozenou součástí jeho poznávání.**

Očekávání vysoké výkonnosti NŽ za všech okolností (tzn. ve všech činnostech nebo ve všech předmětech apod.) je nepochopením zákonitostí lidského učení a osobnosti.

Mohou nevhodně **posilovat nadměrný perfekcionismus NŽ**
a negativně ovlivňovat jeho sebevědomí.

Bariéry rozvoje nadání ve škole

Nevhodné přístupy a metody.

Čeho by se měli učitelé při práci s nadanými dětmi vyvarovat?

„Obtíže s redukcí výukových aktivit“

Trvání na procvičování učiva, které NŽ již dobře zvládá a nemusel by je již procvičovat v takovém rozsahu.

Obavy učitele, že bude NŽ o něco „ošizen“.

Riziko: úkoly jsou pro NŽ **málo podněcující a málo motivující**, přičemž je zbytečně redukován čas na rozvíjení jeho nadání formou úkolů na vyšší úrovni náročnosti a **NŽ je přivykán na podávání nižšího výkonu**.

Někteří NŽ pak zákonitě projevují výukovou frustraci **rušivým způsobem** nebo se daným nárokům **přizpůsobují** – tím ovšem omezují svůj vlastní učební potenciál a kreativitu myšlení.

Vzdělávací potřeby nadaných dětí

„Školní nadání“ - schopnost konzumovat, analyzovat a reprodukovat informace

X

Tvořivá produktivita - schopnost generovat nové informace

Základní principy vzdělávání nadaných:

- **úpravy vzdělávacího kurikula/ŠVP** dle potřeb nadaných: modifikace obsahu/výstupů ŠVP
- **účinnější didaktické stimulování** (metody a organizace výuky)
- **formativní hodnocení**

Vzdělávací potřeby nadaných dětí

- potřeba výrazné intelektuální stimulace – včetně vhodných **metod výuky**
- modifikované vzdělávací kurikulum (**obsahy vzdělávání**)
- argumentačně založená komunikace
- potřeba kontaktu s podobně založenými vrstevníky
- individuální přístup, včetně hodnocení

Možnosti úpravy vzdělávání v běžné třídě

- Nabídka **doplňkového materiálu** (další pracovní úlohy podobného typu)
- Nabídka **alternativního materiálu** (pracovní úlohy z podobného okruhu učiva, ale na náročnější úrovni)
- Nabídka **alternativní činnosti** (pokud již plně ovládá probírané téma – činnost vycházející ze zájmu dítěte)
- **„Vrstvové vyučování“** – pracovní úlohy diferencované pro děti podle jejich schopností
- **Metoda „MMM“** (= „musí – měl by – mohl by“) – pracovní úlohy rozdělené na 3 úrovně – části
- **„Kontraktové vyučování“** – smlouva s učitelem o učebním postupu a obsahu samostatné práce, včetně formy výstupu samostatné práce + pravidla pro chování žáka ve třídě během práce ostatních dětí (aby nerušil ostatní)

(dle Jurášková: Základy pedagogiky nadaných)

Bloomova taxonomie (hierarchizace) poznávacích schopností

- akcentace myšlení typu „co by se mohlo stát?“ před tradičním typem myšlení „co se děje?“
- uchopení obsahu výuky na různé kvalitativní úrovni
- důraz na procesy analýzy (tvořivosti), syntézy (řešení problémů) a hodnocení před znalostní úrovní (zapamatování si) a úrovní porozumění (interpretace)

Kognitivní úroveň	Popis	Aktivity procesu učení
Vědomosti – paměť (zapamatování si)	Žák si dokáže na základě pamětních procesů vybavit, reprodukovat nebo rozeznat dříve naučené informace, učivo	Definovat, napsat, reprodukovat, citovat, vyjmenovat, popsat, vybavit si, uvést seznam, říci, kdy, kde, co, kolik, nazvat, označit, vybrat, vysvětlit
Porozumění (interpretace)	Žák dokáže vlastními slovy vyjádřit dříve naučenou látku, prokáže pochopení učiva	Dokázat, interpretovat, ilustrovat, objasnit, odhadnout, opravit, vyjádřit vlastními slovy nebo jinou formou, zkontrolovat, změřit
Aplikace (využití)	Žák dokáže použít dříve naučenou látku při zpracování látky nové, umí použít abstraktní a obecné poznatky v konkrétních situacích	Zařadit, uspořádat, aplikovat, demonstrovat, uvést příklad, vyřešit, nalézt, plánovat, použít, vybrat, vypočítat, načrtnout, vyzkoušet, uvést vztah mezi
Analýza (vysvětlení – tvořivost)	Žák dokáže vytvářet nová, užitečná řešení a produkty, umí rozčlenit složitou věc na jednotlivé části a vysvětlit, proč je sestava vztahů uspořádána daným způsobem nebo jaké příčiny k takovému uspořádání vedly	Porovnat, provést rozbor, rozdělit do skupin, vysvětlit proč, ukázat jak, nalézt společné – rozdílné znaky, rozhodnout, rozlišit, specifikovat
Syntéza (vytvoření – řešení problému)	Žák dokáže řešit problémy, u nichž si uvědomuje cíl, ale nezná cesty a způsoby, jak to provést. Jde o ověřování v představách, hypotetické myšlení, analytické zvažování apod.	Kategorizovat, klasifikovat, zkombinovat, navrhnout řešení, zorganizovat, vytvořit originál, komponovat, zobecnit, předvést, stanovit, shrnout, předpovědět
Hodnocení (kritické posouzení)	Žák dokáže na základě dříve naučených norem a kritérií posoudit a přezkoumat informace, vyjádřit kritické soudy apod.	Argumentovat, obhájit nebo vyvrátit, ocenit, posoudit, porovnat, prověřit, zaujmout nebo podpořit stanovisko, ospravedlnit, diskutovat, vybrat, zdůvodnit, uvést klady a zápory

Bloomova taxonomie (hierarchizace) poznávacích schopností

Příklady pracovních úloh dle jednotlivých kognitivních úrovní:

- ⇒ Vyjmenuj roční období a jejich měsíce.
- ⇒ Popiš listnatý strom v jednotlivých ročních dobách.
- ⇒ Napiš předpověď počasí pro letní a zimní den.
- ⇒ Porovnej roční období z hlediska řidiče.
- ⇒ Navrhni univerzální pokrývku hlavy na celý rok.
- ⇒ V některých krajích jsou jen dvě roční období. Je to výhodnější než jak je tomu u nás?

(dle Jurášková: Základy pedagogicky nadaných)

Vzdělávací potřeby nadaných dětí

PODPŮRNÁ OPATŘENÍ pro rozvoj nadání dle Vyhl. 27/2016 Sb.

Informace o PO pro nadané:

- metodika „Stručný přehled vybraných podpůrných opatření vhodných pro rozvoj nadání žáků základních škol a gymnázií“ – dostupné on-line (ke stažení) na:

<http://www.msmt.cz/vzdelavani/14-informace-ke-vzdelavani-nadanych-zaku>

Účelem této Informace je poskytnout odborným pracovníkům školských poradenských zařízení a případně též pedagogickým pracovníkům škol a školských zařízení **celkový přehled a stručný výklad k těm podpůrným opatřením** uvedeným v Příloze 1 Vyhlášky č. 27/2016 Sb. o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných – Přehled podpůrných opatření, **která jsou vhodná pro stimulaci rozvoje nadání žáků**. Omezujeme se přitom pouze na základní a gymnaziální vzdělávání a největší pozornost věnujeme **možnostem obohacování vzdělávacího obsahu**

- dle Vyhlášky č. 27/2016 Sb. (příloha 1/přehled PO)

<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2016-27#cast4>

Důležité odkazy pro školy a učitele

<http://www.msmt.cz/vzdelavani/14-informace-ke-vzdelavani-nadanych-zaku>

<http://www.nuv.cz/t/nadani-portal-rvp>

www.talentovani.cz

www.nadanedeti.cz

<http://www.nadanedeti.cz/odborne-zdroje-video>

<http://www.talnet.cz/>

www.qiido.cz